

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

Кафедра логопедії і спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ У
ДІТЕЙ ІЗ ДИЗАРТРИЄЮ»**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M23

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Ангеліна КОВАЛЬСЬКА

Науковий керівник: **Наталія ГАВРИЛОВА**

професор, кандидат психологічних наук

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ I. НАУКОВО ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ПРИ РІЗНИХ ФОРМАХ ДИЗАРТРІЇ.....	 6
1.1 Характеристика поняття дизартрії	6
1.2 Особливості мовлення та артикуляційної моторики у дітей з різними формами дизартрій.....	16
1.3 Методики корекції порушення артикуляційної моторики у дітей з різними формами дизартрії.....	26
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ ТА СТРУКТУРНІ ТИПИ ЇЇ ПОРУШЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	38
2.1 Характеристика методики дослідження артикуляційної моторики	38
2.2 Аналіз результатів дослідження	53
Висновки до другого розділу.....	62
РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТРИКИ У ДІТЕЙ ІЗ ДИЗАРТРИЄЮ	64
3.1 Методика подолання порушень артикуляційної моторики.....	64
3.2 Характеристика ефективності корекції порушень артикуляційної моторики і дітей з дизартрією.....	72
Висновки до третього розділу.....	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема дизартрії, що є однією з найбільш поширених мовленнєвих порушень, є актуальною в логопедії сьогодення, оскільки вона негативно відображається на всіх аспектах мовленнєвої діяльності. Артикуляційна моторика відіграє ключову роль у формуванні експресивного мовлення, що у дітей з дизартричними порушеннями страждає найбільше. Особливості моторної сфери артикуляційного апарату у дітей з дизартріями з кожним наступним роком мають тенденцію змінюватись та ускладнюватись, тому вимагають ретельної уваги до вивчення. Діти з дизартричними порушеннями стикаються зі складнощами в управлінні рухами органів артикуляції, що можуть в собі нести прояви інших супутніх порушень. Це призводить до значних труднощів у формуванні висловлювання, а для діяльності логопедів дані прояви можуть видатись вкрай складними та не зрозумілими.

Дослідження саме артикуляційної моторики у дітей з дизартріями сприяє кращому розумінню механізмів тих порушень, які часто зустрічаються при даному мовленнєвому порушенні. Розуміння та розмежування супутніх симптомів, які можуть супроводжувати дизартрію може сприяти розробці ефективних методик дослідження та корекції. Раннє виявлення та корекційна робота в даній сфері можуть значно покращити якість життя дітей, допомогти їм в адаптації до навчального процесу і соціального середовища.

Такими чином, дослідження даної тематики є надзвичайно важливим для логопедичної практики, оскільки актуальність дослідження зумовлене необхідністю вдосконалення діагностичних методик, що сприятимуть виявленню та розмежуванню форм дизартрії і супутніх від неї порушень. Вивчення цієї категорії дітей сприятиме пошуку нових шляхів для корекції дизартрії зважаючи на сучасні їх потреби, що в свою чергу підвищуватиме ефективність надання логопедичної допомоги.

В цілому, проблему дослідження артикуляційної моторики у дітей з різними формами дизартрії, описано у працях таких науковців як О. Боряк, Н. Гаврилової, В. Галущенко, Л. Дідкової, Л. Коваль, С. Коноплястої, Ю. Рібцун, М. Савченко, А. Синиці, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Ткач, М. Шеремет та інші.

У практиці логопедії залишається ще багато не висвітлених запитань стосовно обраної тематики, що обумовлюють актуальність дослідження на тему **«Подолання порушень артикуляційної моторики у дітей з дизартрією»**

Мета дослідження: з урахуванням результатів науково-теоретичного та експериментального дослідження особливостей сформованості артикуляційної моторики у дітей з дизартрією скомпонувати методики для її подолання, визначити ефективність застосування їх на практиці.

Відповідно до мети визначено завдання **дослідження:**

1. На підставі аналізу науково-теоретичних джерел визначити ступінь розробленості проблеми формування артикуляційної моторики у дітей з дизартрією.

2. Шляхом проведення експериментального дослідження визначити специфічні симптоми, що вказують на наявність у дітей дизартрії, її відмінності від артикуляційної диспраксії.

3. Скомпонувати та визначити ефективність методики логокорекційної роботи спрямованої на подолання порушень у дітей із дизартрією артикуляційної моторики.

4. Визначити вплив проведеної логопедичної роботи на якість звуковимови у дітей із дизартрією.

Об'єкт дослідження: процес формування артикуляційної моторики у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Предмет дослідження: особливості подолання порушень артикуляційної моторики у дітей з дизартрією.

Методи дослідження:

теоретичні – аналіз науково-теоретичних джерел, синтез та узагальнення результатів теоретичного дослідження, вивчення документації;

емпіричні – діагностування, порівняння, опис даних;

статистичні – кількісний та якісний аналіз одержаних результатів діагностування;

логопедичного впливу: артикуляційні вправи, нейровправи для формування артикуляційної моторики, самомасаж.

Теоретичне значення дослідження: полягає в узагальненні результатів дослідження порушень артикуляційної моторики, звуковимови, інтонаційно-мелодійної складової мовлення у дітей із дизартрією; уточненні симптоматики дизартрії та артикуляційної диспраксії; формуванні комплексу артикуляційних та дихальних вправ, нейровправ та самомасажу для подолання порушень артикуляційної моторики у дітей із дизартрією.

Практичне значення результатів дослідження: Сформульовані висновки та рекомендації можуть бути використані у подальшій науково-дослідній та навчально-методичній діяльності. Матеріал для вивчення та подолання порушень артикуляційної моторики та звуковимови може бути застосований у практиці логопедичної роботи з дітьми у яких є порушення звуковимови обумовлені порушенням у них артикуляційної моторики.

Місце проведення дослідження: Дослідження відбувалося на базі закладу загальної середньої освіти «Ліцею №3» м. Кам'янець-Подільський, Хмельницької області.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом друку публікації

Структура магістерської роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел у загальній кількості 77 та додатків.

ВИСНОВКИ

У ході проведеної роботи ми дійшли до наступних висновків:

1. Науково-теоретичний аналіз дозволив виділити сутність поняття “дизартрія” та показав, різносторонність його трактування. Зокрема, його розглядають як:

- порушення мовлення, спричинене порушенням іннервації периферійного відділу мовленнєвого апарату;
- як тяжкий мовно-руховий розлад, що характеризується тотальним відставанням формування вимовних навичок, фонації, голосоведення, артикуляції, дихання та просодики;
- розлад мови, який виникає в результаті неврологічної травми, що включає руховий компонент і характеризується слабкою артикуляційною здатністю фонем.

З’ясовано, що центральним розладом, який входить у структуру порушення мовлення при дизартрії у дітей, є відхилення у розвитку вимови фонем обумовлене специфічними моторними складнощами артикуляційного апарату. Саме на подолання їх найбільше спрямованим є логопедичний вплив.

2. На першому етапі проведення нами експериментального дослідження було визначено частоту прояву дизартрії у дітей молодшого шкільного віку (1-го та 2-го класів); визначити залежності між порушенням в учнів звуковимови та рівнем порушення у них артикуляційної моторики; виявити диференційовані симптоми, які вказують на наявність у них дизартрії чи артикуляційної диспраксії, що дозволило сформулювати їх опис.

Зокрема, за результатами підсумкового аналізу виявлено наявність дизартрії лише у 14% досліджених дітей.

З’ясовано, що немає повної відповідності між рівнем порушення звуковимови та рівнем порушення артикуляційної моторики. Зокрема, у школярів з легкими порушеннями звуковимови (83%) рівень порушення

артикуляційної моторики був незначним (у 41,5 %) та значним (у 41,5%). У всіх дітей з помірним рівнем порушення звуковимови (17%) рівень порушення артикуляційної моторики був значним.

Характеристика якісних особливостей виконання молодшими школярами завдань із супутніми порушеннями звуковимови та артикуляційної моторики дали підстави виділити групу дітей для яких була характерна дизартрія та тих у яких спостерігалася артикуляційна диспраксія.

Зокрема, дітям із дизартрією були більше притаманні поліморфні порушення звуковимови; відсутність, взаємозаміни звуків пізнього онтогенезу; не стійкі плутання свистячих [с],[з],[ц] шиплячих [ш], [ж],[ч] та сонорів [р],[л]; не типові заміни звуків, при яких простіший за артикуляцією замінюється складнішим; пом'якшена вимова приголосних звуків; пропуски збігу приголосних; спотворена вимова звуків мовлення; підвищений тонус м'язів артикуляційного апарату; посилене слиновиділення (гіперсалівація); зменшена амплітуда рухів органами артикуляції; неточність утворення артикуляційних позицій та переключень на довільному та недовільному рівнях; синкінезії; посмикування м'язів обличчя.

Дітям із диспраксією були характерні: відсутність окремих артикуляційно найскладніших звуків мовлення; стійкі плутання приголосних звуків (свистячих, шиплячих та окремих сонорів); переставляння звуків мовлення з метою спрощення вимови слів; неточність виконання статичних вправ без дзеркала при тому, що з дзеркалом вони утворювали позиції правильно; пошук артикуляційної позиції; не точності переключення з однієї позиції на іншу.

3. Методика подолання порушень артикуляційної моторики включила різні види логопедичної гімнастики: артикуляційну, спрямовану на підготовку мовленєвого апарату до постановку звуків; артикуляційну, спрямовану на відпрацювання вміння переключатися з однієї позиції на іншу; дихальну, метою якої була нормалізація фізіологічного та вироблення мовленєвого

цілеспрямованого та диференційованого дихання; голосову, для покращення інтонаційно-мелодійних модуляцій в мовленні; мімічну, яка забезпечувала покращення мімічної мускулатури та спонукала до додаткової стимуляції артикуляційної та емоційної виразності мовлення; нейрогімнастику, націлену на активізацію мовленнєвих мозкових центрів, та формування міжпівкульної взаємодії. Кожен з цих видів гімнастики використовувався на різних етапах роботи.

Результати вивчення ефективності впливу проведеної роботи виявили вищі показники стану сформованості артикуляційної моторики та звуковимови у дітей експериментальної групи, що доводить ефективність вибраного шляху роботи із дизартриками.

Перспективами подальших розвідок вбачаємо у подальшому пошуку шляхів послідовно-організованої логопедичної роботи при дизартрії, спрямованої на подолання усіх наявних у дітей мовленнєвих та немовленнєвих труднощів, а також перспективним вважаємо подальше теоретико-практичне вивчення коморбідних порушень дизартрії з диспраксією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березан О. І. Неврологічні основи логопедії : навчальний посібник для студентів спеціальності 6.010100 – «Корекційна освіта» / О. І. Березан. – Полтава : Друкарня ПП Ткалич А. М., 2008. – 92 с.
2. Белавіна Н.М. Логопедичні картки для обстеження звуковимови дітей та складової будови слів. – Харків : Ранок, 2007.
3. Боряк О. В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 458 с.
4. Войтко В.В. Корекційно-розвиткова робота з учнями з порушеннями опорно-рухового апарату в умовах інклюзивної освіти : [навчально-методичний посібник] / за заг. ред. О.Е. Жосана. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2021. – 96 с.
5. Гаврилова Н. С. Методика корекції вад вимови фонем у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією / Н. С. Гаврилова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2011. - Вип. 18. - С. 27-34. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2011_18_9.
6. Гаврилова Н., Мазур В. Рівні розвитку фонетичного боку мовлення у першокласників. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. О. Гаврилова. Вип. 13. Кам'янець-Подільський. Видавець Ковальчук О.В. 2022. 422 с. С. 167-174
7. Гаврилова Н.С. - Логопедичний масаж як засіб корекції порушень артикуляційної моторики у дітей. <https://aqce.com.ua/download/publications/177/265.pdf/>

8. Гаврилова Н.С. Порухення фонетичного боку мовлення у дітей: Монографія. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. - с.
9. Гаврилова Н.С. Типи порушень артикуляційної моторики та особливості їх корекції. <https://aqce.com.ua/vipusk-n8-2017/gavrilova-ns-tipi-porushen-artikuljacijnoi-motoriki-ta-osoblivosti-ih-korekcii.html>
10. Галущенко В.І. Особливості формування просодичного компонента мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії: дис...канд. пед. наук: 13.03.03 – К., 2012. – 247 с.
11. Голуб А. В. Актуальність дослідження парадигматичної та синтагматичної системи мови при різних формах дизартрії у дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс] / А. В. Голуб // Логопедія. — 2012. — № 2. — С. 20–23. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2012_2_7 (дата звернення: 15.12.2024). — Назва з екрана.
12. Голуб А.В. Актуальні проблеми діагностики та корекції мовлення при різних формах дизартрії у дітей старшого дошкільного віку. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 17. С. 46-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2011_17_14
13. Голуб А.В. Історичний аспект проблеми дизартрії (хронологізація. Перший та другий періоди) / А. Голуб // збірник наукових праць Кам'янець-Подільського університету Івана Огієнка. Сер.: Соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22(1). – С. 30–40.
14. Данілавичюте Е. Дизартрія: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі : навч.- метод. посіб. Київ. 2023. 96 с.
15. Дідкова Л. М. Етапи логопедичної роботи при стертій дизартрії / Л. М. Дідкова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Київ, 2014. - Вип. 26. - С.

85-90. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_19 (дата звернення: 11.10.18). – Назва з екрана

16. Дідкова Л.М. Клініко-педагогічна характеристика дітей зі стертою дизартрією. Науковий часопис. Актуальні проблеми логопедії. Київ: 2014-с. 57-61

17. Дідкова Л.М. Корекційна робота при стертій дизартрії. Інститут корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ. 2013. - Вип. 23. - С. 63-66.

18. Класифікатор функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я [Електронний ресурс] // Видання офіційне (в одному томі). – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://moz.gov.ua/uploads/8/44015-nk_030_2022_klasifikator_funkcionuvanna_obmezenna_zittedial_nosti.pdf.

19. Колишкін О. В. Вступ до спеціальності «Корекційна освіта». Суми : Університетська книга, 2013. 392 с.

20. Кондратенко В., Волошина Ю. Особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з дизартрією. Логопедія. 2013. №4. С. 39– 43

21. Конопляста С. Ю. дизартрія в систематиці мовленнєвих порушень (сучасний погляд) [Електронний ресурс] / С. Ю. Конопляста, А. О. Синиця // Науковий часопис НПУ імен М.П.Драгоманова. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/66-2019/28.pdf>.

22. Конопляста С. Ю., Галущенко В. І. Розвиток сенсомоторного рівня мовленнєво-рухової організації у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією // Логопедія : Науково-методичний журнал. – 2013. - №4. – С. 44-55.

23. Конопляста, С. Ю., Сак, Т. В. Логопсихологія: навч. посіб. / С. Конопляста, Т. Сак; за ред. М. К. Шеремет. – Київ: Знання, 2010. – 293 с.

24. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : Науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з

психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / Укладач О. В. Гаяш. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2016. – 120 с.

25. Лазарева І. А. Неврологічні основи логопедії: навчально-методичний посібник для студентів дефектологічних спеціальностей. – Луганськ, 2005. – 132с.

26. Левицький В. Особливості кореляції розвитку особистості підлітка від наявності дизартрії. Збірник наукових праць. Проблеми сучасної психології. – 2011. № 11. С.411-418. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-11.%p>

27. Лепетченко М. В. Дизартрія: навчально-методичний посібник [для студ. спец. 6.010105 Корекційна освіта] / М. В. Лепетченко. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2015. – 36 с.

28. Логопедія : підручник/ За ред. М. К. Шеремет. – Вид.5-те,-Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. – 856 с.

29. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал. К.: Літера ЛТД, 2003. 104 с.

30. Мартинюк А. І. Патопсихологія. Навчальний посібник / А. І. Мартинюк. – м. Київ: ЦУЛ, 2021. – 208 с. – (4 видання).

31. Марченко І.С. Педагогічні заходи з формування комунікативної поведінки дітей із дизартрією при ДЦП: навч.-метод.посібник. Київ. Слово, 2013. - 96 с.

32. Махукова Т. В. Неврологічні основи логопедії: курс лекцій для студентів спеціальності 6.010105 «Корекційна освіта за нозологіями Інституту педагогіки і психології : навчально-методичний посібник. / Т. В. Махукова. - Старобільськ: Видавництво: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. - 135 с

33. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, всесвітньої організації охорони здоров'я Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, 2001.

34. Мілевська О.П. Логогімнастика: систематизація поняття. Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами : зб. за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів, 14-15 травня 2020 р.

35. Навчально-методичний посібник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : у 2 ч. Ч. 2 / за ред. А. А Колупаєвої. -2-ге вид., допов. І переробл. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 198 с.

36. Неврологічні основи логопедії / М. К. Шеремет, О. В. Боряк. – М.Суми: ФОП Цьома С.П, 2016. – 252 с.

37. Неврологічні основи логопедії: опорний конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта» / укладач І.І.Штих. - Мукачево: МДУ, 2022. - 47 с.

38. Пахомова Н. Г. Умови формування мовленнєвої компетенції у дітей старшого дошкільного віку з дизвтрією // Теорія і практика сучасної логопедії. – Вип. 2. – Київ, 2005. – с. 69 -74

39. Пахомова Н. Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі : дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / Пахомова Н. Г. – Київ, 2006. – 258 с.

40. Приходько О. Г. порушення раннього мовного розвитку дітей з руховою церебральною патологією // Дефектологія / О.Г.Приходько. – 2009. – № 1.– С. 61- 69.

41. Психіатрія і наркологія : підручник / В. Л. Гавенко, В. С. Бітенський, В. А. Абрамов та ін. ; за ред. В. Л. Гавенка, В. С. Бітенського. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Київ : ВСВ "Медицина", 2015. — 512 с. — ISBN 978-617-505-422-2.

42. Рібцун Ю. В. До питання диференційної діагностики дислалії та мінімальних проявів дизартрії / Ю. В. Рібцун // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. – № 21. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова,

2012. – С. 226–230. – (Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія).

43. Рібцун Ю. В. Інноваційний підхід до організації та проведення артикуляційної гімнастики в логопедичній групі / Ю. В. Рібцун // Дошкільна освіта. – 2011. – № 3 (33). – С. 31–43.

44. Рібцун Ю. В. Особливості артикуляційної моторики у дітей п'ятого року життя із ФФНМ / Ю. В. Рібцун // Педагогіка здоров'я: зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 7 квітня 2011 р. / за заг. ред. проф. О. М. Микитюка. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. – С. 326-331.

45. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Київ. Кафедра. 2013. 284 с.

46. Рібцун Ю.В. Учні початкових класів з тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод.посіб. / Юлія Рібцун. – Львів : Світ, 2020. – 296 с.

47. Рібцун, Ю. В. Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. Особлива дитина: навчання і виховання. 2021. № 3 (103). С. 49–55. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726830/>; продовження. 2021. № 4 (104). С. 28–45. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728885/>

48. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. 3-є видання, доповнене. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. 160 с.

49. Серeda І. В., Лубова Л. В. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку із дизартрією. Інноваціна педагогіка. 2022. №53, т. 2. С. 53-56

50. Серeda І.В., Лубова

51. Соботович Е.Ф., Чернопольская А.Ф. Проявления стертых дизартрий и методы их диагностики. Дефектология. 1974. № 4. С.12-14.

52. Соботович Є.Ф. Вибрані праці з логопедії. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 308 с.

53. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку. *Дефектологія*. № 3. 2002. С. 2-4.
54. Спенсер К.А., Слокомб Д.Л. (2007) Нейрональна основа атаксичної дизартрії. *Мозочок* 6: 58-65. [Електронний ресурс] <https://bit.ly/30A5Ttf>
55. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посіб / В. В. Тарасун. – Київ: Видавничий Дім "Слово", 2011. – 392 с. – (друге видання).
56. Тарасун В. Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного віку з особливостями в розвитку: напрями реалізації. Монографія. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2012 – 412с
57. Тарасун В.В. Стерта форма дизартрії: Діагностика та особливості логопедичної роботи// *Дефектологія*. – 1997. – № 4
58. Тищенко В. В. Класифікації порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12732/Tyshchenko72003.pdf?sequence=1>
59. Тищенко В.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від народження до 5 років: Поради батькам. Київ. Літера ЛТД, 2006. 128 с.
60. Ткач О. М. Використання масажу для подолання дизартричних порушень / О. М. Ткач // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. - 2017. - Вип. 10. - С. 351-360. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2017_10_34.
61. Ткач О. Особливості обстеження мовленнєвого розвитку дітей з ДЦП. Проблеми сучасної психології. 2011. № 14. С. 785. URL: <https://journals.uran.ua/index.php/22276246/article/view/160906/160108> (дата звернення: 19.06.2024).

62. Торцева М. Теоретичний аналіз проблематики прояву та корекції дизартричних порушень мовлення у дітей дошкільного віку. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип. 2. С. 45.
63. Формування мотиваційно-вольової готовності дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мовлення до шкільного навчання [Текст] : дис... канд. психол. наук: 19.00.08 / І.В.Мартиненко ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2007. - 231 арк. - арк. 199-219
64. Чеботарьова О. В. Ч 34 Дитина із церебральним паралічем / О. В. Чеботарьова, Л. В. Коваль, Е. А. Данілавичюте. — Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 40 с.
65. Шеремет М.К, Лопатинська Н. А. Неврологічні основи логопедії. Курс лекцій / Н.А. Лопатинська Київ. Видавничий Дім «СЛОВО», 2017. – 147с.
66. Шеремет. М. К. Логопедія / М. К. Шеремет.. – Київ: Видавничий Дім \"Слово\", 2010. – 672 с. – (друге видання).
67. Dysarthria in Adults [Електронний ресурс] // American Speech-Language-Hearing Association. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/dysarthria-in-adults/#collapse_9.
68. Enderby P. Disorders of communication: Dysarthria [Електронний ресурс] // Handbook of Clinical Neurology. – 2013. – Т. 110. – С. 273–281. – DOI:10.1016/B978-0-444-52901-5.00022-8. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/234121808_Disorders_of_communication_Dysarthria.
69. Hustad KC, Weismer G. Interventions to improve intelligibility and communicative success for speakers with dysarthria. Motor speech disorders. 2007: 217-28.
70. MacKenzie C, Muir M, Allen C, Jensen A. Non-speech oro-motor exercises in post-stroke dysarthria intervention: a randomized feasibility trial

[Електронний ресурс] / MacKenzie C, Muir M, Allen C, Jensen A // International Journal of Language & Communication Disorders. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1460-6984.12096>.

71. MacKenzie C. Dysarthria in stroke: A narrative review of its description and outcomes of intervention [Електронний ресурс] / MacKenzie // International Journal of Language & Communication Disorders. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/2WEbk9l>.

72. Pennington L., Parker N. K., Kelly H., Miller N. Speech therapy for children with dysarthria detected before the age of three [Електронний ресурс]. – Опубліковано: 18 липня 2016 р. – Режим доступу: <https://www.c.org/CD/M-therapy-children-dys-ac-quired-three-years-age>.

73. Perrotta G. Dysarthria: Definition, clinical contexts, neurobiological profiles and clinical treatments [Електронний ресурс] / Perrotta Giulio // Archives of Community Medicine and Public Health. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/343792991_Dysarthria_Definition_clinical_contexts_neurobiological_profiles_and_clinical_treatments

74. Ruoppolo G. Manuale di foniatria e logopedia / G. Ruoppolo, A. Schindler, A. Amitrano. – Rome: Società Editrice Universo, 2012. – 464 с.

75. Schröter-Morasc H. Rehabilitation of impaired speech function (dysarthria, dysglossia) [Електронний ресурс] / H. Schröter-Morasc, W. Ziegler. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3201013/>.

76. Spencer K. A. The neural basis of ataxic dysarthria. [Електронний ресурс] / K. A. Spencer, D. L. Slocombe. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/30A5Ttf>.

77. <https://adsby.ru/rebenok-s-dizartriei-harakteristika-dizartriya---chto-eto-takoe.html>